

## СЛОБОДАН МИЛОШЕВИЋ

Слободан Милошевић се појавио на српској политичкој позорници 1985. У сивилу тадашњих комунистичких руководиоца, он се ни по чему није издвајао.

Изабран је на место председника Савеза комуниста Београда. За ширу јавност био је потпуно непозната личност. Деловао је као прави режимски апарачик, уштогљеног држања и укалупљеног говора. Једносмеран у мишљењу, упадљиво озбиљан и увек намргођен, Милошевић се савршено уклапао у слику правоверних Брозових наследника.

Ништа, дакле, није најављивало да би један такав човек, обичног имена и презимена, могао да се успне до самог врха власти и да би, управо он, могао обележити следећих петнаест година наше народне судбине. Није тад било ниједног наговештаја да се у том анонимном комунистичком кадру крије разарајућа моћ једног немилосрдног самодршца.

### 1.

И данас траје расправа о томе да ли је Милошевић био узрок или последица српске националне свести створене у последње две деценије двадесетог века.

Једни тврде да је његов долазак на чело партије и државе усмерио српску политику и одвео Србију у пропаст. По њима, Милошевић, један тврдокорни комуниста, однео је победу над меким партијским крилом, усвојио нов национални програм и стегао Србију у свој челични загрљај.

Други сматрају да је дошао правцем вековног српског национализма и тежњи Срба за владавином над другима. Њихово становиште одбија Милошевићев комунизам као кључ за разумевање његове владавине. Он је просто био носилац српске освајачке идеје, изграђене још у деветнаестом столећу које се Срби никад нису одрекли. Ова школа повлачи непрекидну линију од Илије Гарашанина и кнеза Михаила, па све до Слободана Милошевића, стављајући у тај исти редослед и Николу Пашића, и Аписа, и краља Александра Карађорђевића и Драгољуба - Дражу Михаиловића.

Подељена су гледишта и о Милошевићевим политичким циљевима.

Владајуће уверење полази од тога да је Милошевић хтео тзв. велику Србију т.ј. заокруживање српских историјских и етничких подручја у једну државну целину. То је значило да се силом Србији присаједине делови Хрватске и Босне и Херцеговине, а Војводина и Косово и Метохија потчине власти Београда.

Неки други посматрачи наших прилика у Милошевићу су видели једног Титовог Југословена чија је главна намера била да присвоји Брозово наследство, а сам постане нови Тито. Кад се показало да то није могућно, он се повлачио просторно, али није мењао свој основни комунистички став.

Однос Слободана Милошевића према међународној заједници такође изазива различита тумачења. Он је преговарао са западом, користио Русију, а ослањао се на Кину. Одржавао је блиске везе с Ираком, Либијом, и још неким сумњивим режимима широм света. Има код нас оних који наивно верују да је био човек Америке који се разишао с Американцима. Други га оцењују као дипломатског прагматика спремног на сваку врсту споразума. Трећи сматрају да

је био последњи изданак европског стаљинизма, чија је опсесија била да се очува бар један угарак комунизма и то баш у Србији.

Упадљиво је једно. Његови савезници били су искључиво диктатори комунистичког соја. Без обзира да ли их је нашао у Азији, Африци или латинској Америци, сви до једног су припадали том идеолошком друштву.

Како било, Слободан Милошевић је за собом оставио пустош. Његову власт обележили су ратови, злоупотребе и неистине.

Данас лежи у хашкој тамници чекајући да цивилизовани свет изрекне коначну пресуду његовим неделима.

Србија, мада ослобођена његовог присуства, и даље робује погибелним представама створеним током његове владавине.

\* \* \*

Милошевићева епоха могла би се поделити на три раздобља, готово једнаког трајања. Први период (1986-1991) био је време успона и изградње личног култа. Друга фаза (1991-1996) било је доба оружаних сукоба и страдања. Последња трећина његове власти (1996-2000) биле су године самоуништења до краха 5. октобра 2000.

На почетку свог похода, Слободан Милошевић је бездушно уклањао све своје противнике у Савезу комуниста Србије. Учинио је то уз издашну помоћ одређених војних кругова и прекаљених комунистичких првобораца. Већ тад је искористио једно питање осетљивог националног садржаја да би се разрачунао унутар партије. Косово и Метохија, отуд, није представљало суштину сукоба, него његов појавни облик. Споља је расцеп приказан у светлу борбе за очување целовитости Србије као државе и као вид борбе против албанског сепаратизма у јужној покрајини. Изнутра, међутим, водила се једна фракционашка битка,

толико својствена комунистима и толико пута виђена у прошлости.

Милошевићеви партијски неистомишљеници проглашени су за издајнике националног интереса. Милошевић је још тад доживљаван као историјски спасилац Србије и васколиког српског народа. Права истина је да су се две групације међу српским комунистима потукле око првенства у партији, а српство и Срби су били беспомоћни предмет њихове свађе.

Борба је била краткотрајна и завршила се лако победом струје Слободана Милошевића. Поражено крило се повукло без отпора, препуштајући руковођење државом злослутним победницима.

Наредних неколико година, Милошевић је загосподарио Србијом. Пошто је окончао успостављање личне власти у Србији, окренуо се ка Југославији. Задатак је био да се и у савезној држави и партији изврши исти удар као што је то претходно учињено у матичној републици.

## 2.

Југославија се није распала вољом спољашњих чинилаца, већ се срушила под налетима унутрашњег сукоба међу комунистичким властодршцима.

Тачно је да су западне силе имале пресудан утицај на СФРЈ. Још од уједињења 1918, њихов уплив на догађаје у Југославији био је од огромног значаја. У иностранству је било веома распрострањено уверење како је поредак код нас лабавији од свих других у источној Европи и да ће се најлакше преобразити у систем утемељен на политичким и економским слободама.

Упоредо са слабљењем Совјетског Савеза, запад је почео да припрема тле за темељне промене на европском истоку. Чинило се да је Југославија најбољи пример за то и да од ње треба кренути.

Крајем осамдесетих година прошлог века у земљи су настале нагле и неочекиване промене. Охрабрени споља, поједини комунистички челници предвођени новим председником владе<sup>1</sup>, ушли су у економске реформе које су у крајњој линији водиле разградњи самоуправног социјализма и тзв. договорне привреде насталих у Брозово време. Започела је приватизација друштвене својине, увођење тржишних односа, одржавала се стабилност домаће валуте, ослобођен је увоз. Финансијска помоћ из иностранства није изостала. Нагло се поправио животни стандард тако да се тих годину дана живело боље него икад пре или после тога. Југославија је пошла путем према Европској заједници.

Политичке промене се, међутим, нису одвијале истом брзином. Мали наговештаји да полувековни систем полако попушта показали су се у Словенији, а потом, додуше стидљиво, и у другим деловима СФРЈ. Али све је то било далеко од истинских политичких реформи које би нас из комунистичке самовоље увеле у демократско уређење.

Сразмерно лагодан живот одвојио је југословенско грађанство од политике. Подвргнут дуготрајном испирању мозга упрошћеном марксистичком доктрином и Брозовим култом личности, обичан свет није ни схватао појам вишестраначког система и демократије. Навикнут на дугогодишњу неслободу, народ се окренуо сопственом благоутробљу. А тад се у Југославији заиста добро живело.

\* \* \*

Велика већина Југословена није била свесна до које мере је пољуљан читав комунистички свет, а као његов део и комунизам у СФРЈ.

---

<sup>1</sup> Анте Марковић је постао председник савезног извршног већа у марту 1989. као представник Хрватске.

Кроз настале пукотине пробијао се један помирљив дух у потрази за начином како да, преуређен, некако опстане на политичкој сцени. На супротној страни журно су се окупљали тврди комунисти, озбиљно забринути таквим развојем догађаја.

Дакле, један табор су чинили тзв. комунисти-реформисти, а други је предводио Слободан Милошевић у својству овлашћеног представника старих конзервативаца у партији. На том расколу пукла је и распала се Титова Југославија.

Точак промена морао је да изазове раздор. Једни су у томе видели прилику да политички преживе, други могућност да сачувају постојеће стање. И за једне и за друге је то било питање опстанка. Зато помирења није могло да буде.

Видевши да се покренути замајац реформи не може друкчије зауставити, српски бољшевици су учинили све како би земљу довели у опасност, очекујући да ће запад стати у одбрану социјалистичке Југославији исто онако како је то радио пуних педесет година. И сами свесни да је идеолошка оштрица комунизма отупела, смислили су да изазову националне немире, чиме би добили оправдање и подршку за увођење ванредног стања и војно-партијске управе.

Четрнаести ванредни конгрес Савеза комуниста Југославије<sup>2</sup> био је преломна тачка. Тад су чврсторукаши с Милошевићем на челу решили да раскину с реформистима. Претходно су их суочили с ултиматумом који су прво Словенци, а затим и Хрвати глатко одбили. Партијске делегације две западне републике напустиле су конгрес, а Милошевић и његова дружина наставили су као да се ништа није догодило. А догодило се. Растурила се јединствена

---

<sup>2</sup> Одржан у Београду јануара 1990.

комунистичка партија у Југославији. Будући да је СФРЈ била партијска држава, био је то увод у распад државе. Водећи реформиста управо ту чињеницу није схватао:

"Партија може и да се распадне, али ће држава и даље несметано функционисати."<sup>3</sup>

У априлу 1990. Фрањо Туђман побеђује на изборима у Хрватској и уклања једну од реформистичких струја међу југословенским комунистима<sup>4</sup>. У Словенији, две недеље раније, уједињена опозиција под називом ДЕМОС осваја 55 одсто скупштинских места.

У оба случаја Београд је мирно примио резултате избора. Уколико су на власти "ретроградне, националистичке и сепаратистичке снаге" утолико је лакше објаснити неминовност државног удара пред западним светом. Једино се тиме може тумачити пасивност војних власти у случају хрватског илегалног увоза оружја. Њихова обавештајна служба је знала све потезе новог режима у Загребу, а није ништа предузела да то спречи или заустави.

Пада у очи и следећа околност. Вишестраначки избори одржани су у Словенији и Хрватској без развлачења и отежавања у пролеће 1990. У Србији се чекало до децембра, а у међувремену је расписан референдум, донет нов устав којим је уведена аутократска власт председника републике и припремљена сигурна победа комуниста преименованих у социјалисте<sup>5</sup>.

Упоредо с тим, отпочело је систематско подбуњивање Срба на најосетљивијој националној основи. И то пре свега тамо где су Срби најгоре

---

<sup>3</sup> Изјава Анте Марковића, непосредно после 14. конгреса СКЈ.

<sup>4</sup> Хрватска демократска заједница осваја две трећине посланичких мандата у сва три већа хрватског Сабора.

<sup>5</sup> У јулу 1990. Савез комуниста Србије и Сцијалистички савез радног народа Србије ујединили су се у нову партију под именом Социјалистичка партија Србије. За председника је изабран Слободан Милошевић.

страдали од усташа. Тај задатак су непосредно извршили стари партизански команданти и генерали ЈНА. Они су били ти који су тајно делили оружје уплашеном народу. Узбуркане националне страсти у Србији, почев од прославе шест стотина година од Косовске битке у јуну 1989, нико више није могао да заузда.

Революционарно искуство од пре пола века било је драгоценост. У прекодринским крајевима, комунисти су применили исту тактику, обманом придобијајући Србе за своју страну. На другој страни, неуспех који су комунисти доживели током Другог светског рата у Србији, сад је претворен у победу простом заменом теза. Некад су комунисти изгубили Србију зато што нису били националисти, него продужена рука Совјетског Савеза. Овог пута нису поновили исту грешку. Приказали су се као браниоци српства и однели победу. Али ни Србија 1990. није била Србија 1941. Скрхана и морално и национално, жељна признања и величине, лаковерно је поверовала лажи и превари.

Све је текло према Милошевићевом плану. Земља је гурнута на ивицу распада и грађанског рата. Југословенска криза се нашла на дневном реду западних сила у јесен 1990. Чекало се још само то да инострани чинилац аминује војну акцију ради очувања целовитости Југославије. Али, управо тад наилазе праве неприлике и неспоразуми за Милошевића и његове другове.

Посета америчког државног секретара Џејмса Бејкера Београду у јуну 1991. и разговори у којима је он дипломатски рекао да САД дају предност опстанку заједничке државе и да неће произнати једностране одлуке о отцепљењу, осоколили су Милошевићеве тврдокорне комунисте. У његовим изјавама, они су видели оно што су желели да виде. Никако им није улазило у



главе да су нестанком совјетског блока у Европи престали и разлози за постојање Југославије по сваку цену.

Слободан Милошевић и његови заштитници били су још пуни самопоуздања кад су се запутили на Хашку конференцију Лорда Карингтона октобра 1991. Уверени да ће се представници Европске заједнице сагласити с њиховим намерама, били су изненађени што се то није догодило. Став западних сила по којем је Југославија у процесу распада, а свака република ужива право да се слободном вољом својих грађана одвоји од федерације и образује сопствену државу, одјекнуо је као гром из ведра неба међу Милошевићевим комунистима у Београду. Њихов план се разбио у парампарчад.

Последњи ударац њиховим надама задала је Арбитражна комисија Конференције о Југославији којом је председавао француски правник Робер Бадентер. У свом првом мишљењу, ова комисија је потврдила став да се Југославија налази у процесу распада.<sup>6</sup>

Разочараном Милошевићу остала је једна једина могућност - изазивање општег рата у Југославији.

\* \* \*

У време кад се распламсала криза у СФРЈ, свет је био заокупљен Заливским ратом против Ирака и будућношћу Совјетског Савеза т.ј. исходом његовог распада. Тако је Југославија остала некако по страни.

Највероватније су и инострани познаваоци поверовали у идиличну причу о Брозовом социјализму. Деценијама се на западу ширила пропаганда у Титову корист, тако да је сасвим могућно да су савремене генерације политичара примиле такву слику без сумњи у њену истинитост. Поверење у моћ Анте

---

<sup>6</sup> Своје прво мишљење Арбитражна комисија објавила је почетком децембра 1991.

Марковића као у носиоца реформаторског покрета показује колико су се западњаци уздали у унутрашњу зрелост политичког система у СФРЈ.

Тек кад је земља дубоко загазила у сукоб, појавиле су се велике силе да у последњем тренутку угасе пожар. Први пут кад су се Европљани умешали било је поводом избора Стјепана Месића, кандидата новог хрватског режима, у Председништво СФРЈ. На брионском састанку, неколико дана доцније, европска тројка је понудила компромис: међународно признање Словеније и Хрватске одложиће се на три месеца, а снаге ЈНА требало је да напусте територије обе републике<sup>7</sup>.

Запад је гајио илузију да ће Југословенска народна армија бити поуздани бранилац југословенства и Титовог наслеђа. Чудно је то што западњацима није било јасно да је ЈНА једна партијска војска, бирократизована и окоштала после пола века бављења политиком и идеологијом, а не редовним пословима војске. По истој логици по којој се распала партија, распале су се и држава и њена армија. После првих окршаја у Словенији и Хрватској један број официра приступио је новоствореним јединицама две отцепљене републике, а остали несрпске старешине и војници одбили су да учествују у ратним дејствима. Тако је највећи део људства и оружја остао у рукама Милошевићевих генерала. Лажно устајући у одбрану голоруког српског народа, они су уствари штитили постојећи комунистички поредак.

\* \* \*

Дуго запад није схватао шта се стварно дешава. Милошевић и његови саветодавци проглашени су за силнике којима је циљ да створе велику Србију на штету других, обесправљених народа. За све године Милошевићеве

---

<sup>7</sup> Јул 1991.

владавине тешко ће се наћи напис или изјава у страниј јавности где се он означава као комуниста. Увек и искључиво као - српски националиста. Чак ни кад је сам Милошевић признао америчком новинару да је комуниста постао у седамнаестој години и да од онда није мењао своје уверење, ни кад је његова партија јавно подржала пучисте у Москви, ни кад су руски комунисти дочекивани с црвеним тепихом у Београду, ниједном се није чуо прави глас са запада.

Још у освит југословенске кризе, на питање медија да упореди Милошевића и Туђмана, тадашњи амерички амбасадор Ворен Зимерман овако је одговорио:

"Туђман је искрени хрватски националиста коме је једини циљ да оствари хиљадугодишњи сан Хрвата и створи суверену хрватску државу. Милошевић је човек опседнут влашћу који користи национализам да учврсти своју личну власт."

Ова Зимерманова оцена је ближа истини него иједна друга изречена у последњој деценији прошлог века о двојици политичара. Ни Зимерман није Милошевића окарактерисао као комунисту или стаљинисту, већ само као самозаљубљеног властодршца.

Запад је, дакле, потценио унутрашње проблеме и противречности социјалистичке Југославије. Недовољно пажљиво су испитивани и тумачени настанак и развој Брозове државе, као што се олако прелазило преко индивидуалних и међусопбних историјских искустава јужнословенских народа.

Лакомисленост је одвела западне силе у додатну тешкоћу. Пошто су тако неприпремљени дочекали избијање кризе, инострани интереси се нису могли у трену ускладити. Стара је историјска истина да се на Балкану од вајкада

преплићу, укрштају и сударају многоструки утицаји и претензије. Сваки пут кад се отварало тзв. Источно питање у последњих две стотине година, оно се није решавало на задовољство свих заинтересованих страна. Балкан је по правилу био предмет нагодби, подела и трговина међу великим силама. Европски југоисток је често служио за испробавање нових политичких експеримената. Неретко је југоисточни део Европе служио као полигон за одмеравање снага међу великима. И овог пута се историја поновила.

Најпре се појавио немачки интерес могућег продора ка истоку и ка Јадранском мору. Немачка, оснажена недавним уједињењем, одговорила је потврдно на позиве Словенаца и Хрвата да притекне у помоћ. Немци су, разумљиво, у томе видели ненандану шансу. Потом се појавила Европска заједница без потребних искустава и средстава да успешно оконча кризу. Убрзо су у игру ушли САД и Русија: Америка да би Европи показала своју надмоћ у међународним односима, а Русија не би ли, у својству посредника, повратила део изгубљеног угледа у свету. Како је време одмицало, а рат се проширио на Босну и Херцеговину, тако се на сцену пробио исламски чинилац. И сам Балкан се почео комешати. Признавање Македоније као независне државе оспорили су, бучно и непомирљиво, Грци пре свих. Турска је била један од најгласнијих заступника и најглавнијих помагача муслимана у Босни. Албанија, у милости Американаца, показала је територијалне тежње ка Косову и Метохији и западној Македонији. Румунија и Бугарска су итекако осетиле неповољне последице међународних санкција уведених против Србије и Црне Горе<sup>8</sup>.

Немоћ међународне заједнице да пресече југословенски чвор најбоље се огледа у различитим нацртима мировних планова. Сви су ти пројекти били

---

<sup>8</sup> Санкције Савета безбедности Уједињених нација Србији и Црној Гори уведене су 29. маја 1992.

нелогични, недоследни и нескладни. Сачињени су више да би усагласили међусобне интересе великих сила, него да би помогли успостављању мира у бившој Југославији. То се односи на Венсов план и на план Z4 за Хрватску, као и на Венс-Овенов план и на план Контакт групе за Босну и Херцеговину.

\* \* \*

У јесен 1991. одржана је прва конференција о Југославији. Холандска престоница била је домаћин овог састанка. У име Европске заједнице председавао је искусни британски дипломата Лорд Карингтон. Позиву су се одазвали сви председници југословенских република.

Одмах је постало јасно шта је највећи камен спотицања међу главешинама СФРЈ.

Словенци и Хрвати су исказали своју вољу да напусте југословенску федерацију и прогласе државну независност. Њихова тврдња је била да у том случају сама федерација престаје да постоји и да је свака бивша република равноправна наследница некадашње СФРЈ. Овом мишљењу су се придружили и представници Босне и Херцеговине и Македоније.

Милошевић је упорно бранио начело континуитета. То је, по њему значило, да догод најмање две републике имају жељу да наставе заједнички живот дотад СФРЈ наставља да постоји као међународноправна личност са свим стеченим правима и обавезама. Другим речима, ко хоће да оде нека иде, али они који неће постају носиоци југословенске државности. Рачунајући да уз себе има представника Црне Горе, Милошевић је био потпуно спокојан.

Лорд Карингтон је употребио све своје дипломатско знање и некако успео да преобрати Момира Булатовића, председника Црне Горе да се и он

прикључи већинском ставу. Али, по повратку у Подгорицу, он се нагло предомислио и стао на Милошевићеву страну.

Конференција о Југославији у Хагу завршила се без споразума. Сви учесници су се сагласили једино у томе да се образује једна међународна арбитражна комисија састављена од стручњака за уставно право која би проучила насталу ситуацију и донела једно стручно тумачење о томе.

Словенија се на референдуму још у децембру 1990. изјаснила за државну сувереност, што је потврђено декларацијом о независности 25. јуна 1991. У Хрватској је референдум одржан у мају 1991, а декларација о независности донета је у Сабору истог дана кад и у Словенији. Обе ове декларације су, на основу брионског споразума, одложене за три месеца, до 8. октобра 1991. У Босни и Херцеговини је парламент изгласао резолуцију о суверености 14. октобра 1991, али је српска делегација оспорила њену правну ваљаност. У Македонији је референдумом у септембру исте године изгласана самосталност у савезу с осталим сувереним југословенским државама.

Лорд Карингтон је поставио два конкретна питања Арбитражној комисији: 1) да ли је у праву Србија која инсистира на континуитету и наставку постојања СФРЈ или друге републике које тврде да је дошло до распада и нестанка СФРЈ и 2) да ли се линије територијалног раздвајања између Србије и Хрватске т.ј. Србије и Босне и Херцеговине могу сматрати као границе у духу међународног права.<sup>9</sup>

Арбитражна комисија је објавила свој одговор на прво постављено питање у свом уводном извештају објављеном три недеље доцније<sup>10</sup>. Кључне тачке овог стручног налаза биле су следеће: 1) СФРЈ се налази у процесу

---

<sup>9</sup> Писмо је упућено 20. новембра 1991.

<sup>10</sup> 10. децембар 1991.

распада; 2) решавање међусобних спорова из овог процеса морају се решавати поштујући међународно право, људска права и права мањина и 3) оне републике које то желе могу стварати нове асоцијације с демократским институцијама по свом избору.

На друго Карингтоново питање одговор је стигао 15. јануара 1992. у трећем извештају Арбитражне комисије:

"Линије територијалног разграничења могу се сматрати за границе у смислу међународног права. Овај принцип је још лакше применити међу републикама зато што, на основу ставова 2. и 4. злана 5. Устава СФРЈ, произилази да се јединственост територија и границе међу републикама не могу мењати без њихове сагласности."

### 3.

Слободан Милошевић се увелико окренуо свом најпоузданијем средству у разрачуну с противницима - употреби оружане силе. Рамишљао је отприлике овако: ако нема подршке међународне заједнице за политику опстанка Југославије и континуитета, то ће се остварити насилним путем, а онда ће сви, сучени са свршеним чином, морати да прихвате реално стање ствари.

Милошевић је ударио свом силином. Користећи регуларне јединице ЈНА, наоружане локалне Србе, снаге српске полиције и плаћеничке паравојске. Наступило је време рата, рушења и бомбардовања у Хрватској и у Босни и Херцеговини. Славонска варош Вуковар личила је на аветињски град после уласка Милошевићевих трупа. Затим је стрељано две стотине хрватских заробљеника. Бомбардован је и Дубровник без икаквог тактичког разлога. Најгору опсаду доживело је Сарајево које су јединице босанских Срба држале

на топовском нишану више од три године. Источна Босна је потпуно очишћена од исламског живља. Нарочито тешко су страдали Фоча и Горажде. У Сребреници<sup>11</sup> је убијено неколико хиљада муслимана, заробљеника и цивила као вид српске освете. Слично је учињено и у северној Босни. Од Бијељине до Бањалуке није претекла ниједна несрпска кућа. У Бањалуци је џамија дигнута у ваздух.

Хрвати и муслимани узвраћали су истом мером. Срби су систематски убијани, расељавани и трпани у логоре. Одједном је Титова Југославија васпитана на социјалистичком "братству и јединству" претворена у бојно поље крвавог етничког сукоба у којем су дивљале распаљене националне страсти и тешка психичка оптерећења прошлости.

За све време док је беснео ужас и страдао обичан народ, господари рата у Београду, Загребу и Сарајеву, међу којим је Милошевић предњачио по сили и моћи, цртали су нове мапе и границе, такмичили се у родољубљу и водили јалове преговоре.

Срби у Хрватској и Босни и Херцеговини били су под Милошевићевом командом у сваком погледу. Оружје, новац, одлучивање, све је држао сам председник Србије. Сви остали, и генерали и политичари, били су пуко оруђе којим је руководио један једини човек. Ко год је пробао да се одвоји од његовог утицаја, бивао је уклоњен с политичке сцене и доведен неко други спреман да беспоговорно слуша београдског гробара српства.

Међу наоружаним Србима појавили су се брадати људи с дугим косама и реденицима. На њиховим челима на којим је до дан раније стајала црвена петокрака закачен је грб Краљевине Србије. Ти озлоглашени насилници

---

<sup>11</sup> Јул 1995.



називали су се четницима, а не партизанима, само зато што је још једном требало окаљати образ антикомунистичке Србије. Била је то најподмуклија од свих Милошевићевих превара подметнутих несрећном српском народу. И српски непријатељи и међународна јавност радосно су прихватили ту обману. Четници су најгори Срби, убице и злочинци. Комунистичко лице је остало чисто и нетакнуто. Каква лаж, каква неправда! И после педесет година, Милошевић и његови саветници нису давали мира мртвима и пораженима. Као да је једном било мало. Као да није било доста што су војску Драже Михаиловића једном већ издали, осрамотили и жигосали. Као да су западни свет и комунисти у Србији поново били на заједничком послу. Четници су били и остали криви за све. И онда и сад.

\* \* \*

Како то да су Срби преко Дрине тако олако насели на комунистичку неистину?

Прво, већина Срба није била довољно образована да би разумела о чему се ради. Српско знање о сопственој историји било је замагљено наслагама комунистичких лажи и романтичних националних легенди.

Они међу Србима у Хрватској и Босни који су представљали елиту, приступили су Милошевићу и ставили му се на располагање без двоумљења. У томе је неславну улогу имало свештенство Српске православне цркве наступајући руку под руку с тамошњим партијским руководиоцима.

Окидач за побуну Срба било је усвајање новог устава Хрватске. Осим што се одрекао Брозовог наслеђа, овај документ је формално избрисао Србе као конститутивни елемент хрватске државности, како је то било уређено уставом Социјалистичке Републике Хрватске из 1974.

Те 1974. донети су, поред устава СФРЈ, и уставни сви х југословенских република и покрајина.

Милошевић је у Србији оштро критиковао тај устав тврдећи да је такво уставно решење било узрок неравноправности Србије у односу на Војводину и Косово. Уставним амандманима 1989. Милошевићева скупштина је променила суштину устава 1974. и одузела покрајинама обележја државности.

Тако је Милошевићева политика довела Србе у бесмислену позицију. У Србији је устав из 1974. одбачен као противан интересима Србије, у Хрватској је брањен као темељни стуб равноправног положаја Срба.

За београдски режим, међутим, логика и доследност нису имале велики значај, као уосталом ни истински српски национални интерес. Њему је једино било важно да сачува оно политичко устројство у којем ће партија држати сву власт, као што је држала од 1944. кад су комунисти завладали земљом.

Фрањо Туђман и његова Хрватска демократска заједница (ХДЗ), отуд, нису Милошевићу сметали ни због чега другог, већ зато што су подривали јединственост партије и њене државе. Милошевић је одбацивао њихов антикомунизам, пре него њихово антисрпство.

Под командом Слободана Милошевића, Срби су све дубље газили у рат и разарања. Једном пробужене нетрпељивости између Срба, Хрвата и муслимана морале су да се заврше у страхоти и злочину. Гурнути у међусобну трагедију, сва три народа нису могли да стану. Зло на једној страни изазивало је зло на другој и трећој страни. Падале су недужне главе, паљени и села и градови, људи истеривани из кућа и гоњени у збегове.

Сотона је дошао по своје.

\* \* \*

Мир у бившој Југославији поставио се као врховни циљ међународне заједнице из најмање два разлога. Први је био тај што је бивало све незгодније да на тлу Европе бесни један рат препун прљавштине и крвопролића. Други је био чисто политички: онај ко успе да обузда балканско дивљање и пронађе решење прихватљиво за све, покупио би све ловоре великог миротворца.

Амерички дипломата Ричард Холбрук избио је у први план стицајем несрећних околности. Његов претходник Роберт Фрејжер, амерички координатор за Балкан, погинуо је у саобраћајном удесу негде у босанским гудурама. За наследника је именован Холбрук. Неомиљен у Стејт департменту и Вашингтону уопште због свог арогантног понашања и склоности ка сплеткама, он није презао ни од чега како би искористио неочекивану шансу. Растрчао се и по Балкану и по свету у потрази за чаробном формулом југословенског мира.

За разлику од других, Холбрук није патио од моралних предрасуда. Човеку његовог кова није требало много да схвати да успех зависи од двојице националних вођа у Београду и у Загребу. То је био разлог због којег је све своје снаге уложио у директне контакте с Милошевићем и Туђманом. За Хрватску је било од животног значаја да збрише тзв. Републику Српску Крајину т.ј. да успостави контролу над целокупном својом територијом. Управо то је Холбрук и понудио. Милошевићу је предочио ово: ако хоћеш знатан део Босне и Херцеговине, мораћеш да се одрекнеш Срба у Хрватској. Нагодба је била на помолу. Туђман би добио целу Хрватску и утицај у Босни и Херцеговини, али посредно преко заједничког ентитета с муслиманима. Милошевић би остао без делова Хрватске које су држали Срби, али би пола Босне и Херцеговине сачувао у српском ентитету. Алија Изетбеговић би морао да се задовољи међународним

признањем своје државе подељене на две територијалне јединице - муслиманско-хрватски и српски у односу 51 према 49 одсто.

Југословенски господари рата приведени су у америчку ваздухопловну базу у Дејтону, у америчкој савезној држави Охајо<sup>12</sup>. После три недеље преговора ван очију јавности, споразум је закључен уз невиђену медијску пропаганду. Церемонији потписивања пред камерама свих светских телевизија присуствовали су лидери великих сила. Били су ту, поносно стојећи иза потписника, и Бил Клинтон и Џон Мејџор и Жак Ширак. Ричард Холбрук се овенчао славом првог дипломате света. Нико од учесника ове историјске конференције није скривао своје одушевљење. За то време су беспомоћни народи Балкана чекали да им олакшање подаре исти они који су их гурнули у рат.

Пре спектакла у Дејтону, међутим, Милошевић је морао да обави два посла. Да препусти Србе у Хрватској на милост и немилост Туђману и да осигура сагласност босанских Срба за Холбруков мировни план.

И једно и друго је урадио у свом стилу. У лето 1995. повукао је снаге Војске Југославије и своје паравојске из Хрватске и пустио да Хрвати прегазе Крајину. Уследиле су жалосне поворке српских избеглица које су, бежећи од хрватске освете, тражили уточиште у Србији.

Потом је позвао вође Срба из Босне у Београд на састанак. Милошевићев предлог, за који није било препоручљиво да се одбије, гласио је овако: српска делегација за преговоре у Дејтону биће састављена од шесторо представника, по три из Србије и Републике Српске; сваки члан делегације располагаће једним гласом, али у случају нерешеног гласања, Милошевићев глас вреди двоструко.

---

<sup>12</sup> Конференција у Дејтону трајала је од 1. до 21. новембра 1995.

Писмену заклетву оверио је патријарх српски господин Павле. Милошевићу је ово уствари дало потпуну слободу да води и закључи преговоре по свом нахођењу.

Дејтонски мировни уговор<sup>13</sup> подразумевао је размештај јединица Уједињених нација<sup>14</sup> које би гарантовале несметано и доследно спровођење споразума.

Слободан Милошевић је у светској јавности нагло преименован у "чиниоца мира и стабилности на Балкану". Он се више није помињао као виновник рата, насилник и зликовац. Одједном је представљен као одговоран политичар и државник, веома заслужан за постизање мира у бившој Југославији.

Убрзо после Дејтона, инострани капитал откупио је половину власништва у српској националној компанији за телекомуникације. Цена -једна милијарда америчких долара. Иза Италијана и Грка налазио се амерички новац. Био је то, највероватније, великодушан поклон Милошевићу за добро обављен задатак у Дејтону.

\* \* \*

Између Милошевића и Холбрука развила се једна посебна врста личне везе. Слични по карактеру, они су свој однос неговали на један заверенички начин. Боље и од једног другог странца, Холбрук је умео с Милошевићем. Кад је требало Американац се није либио да подржи Милошевића у унутрашњој политици. Одбојан према српској опозицији, Ричард Холбрук је отворено показивао своје симпатије за Милошевића. Као круна таквог приступа постигнут је споразум у Дејтону.

---

<sup>13</sup> Званични назив Дејтонског документа био је Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини.

<sup>14</sup> Ове снаге су се првобитно звале УНПРОФОР, да би доцније добиле назив СФОР.

Холбрук није волео Милошевића. Није га чак ни ценио. Он је просто био вешт глумац који се претварао да гаји поштовање према београдском властодршцу, а овом је то, дабоме, веома годило. Американац је знао да је Милошевић његова улазница за највећу каријеру. Оспораван у својој престоници и тамошњим политичким круговима, Холбрук је преко Милошевића хтео да избије на сам врх. Наоружан победом из Дејтона, он се сасвим приближио остварењу свог сна. Председник Клинтон га је именовао за амбасадора у Уједињеним нацијама, а то му је обезбедило чланство у председничком кабинету. Већ је себе видео на положају државног секретара у следећој демократској администрацији. Холбрук се стреловито пео лествицама власти.

Ако је иком веровао у међународној заједници, Милошевић је веровао Холбруку. Он је у политици прихватао само две ствари: силу и погодбу. Холбрук је био човек који је нудио обе. Бескрупулозан и безобразан, он је Милошевићу пружао оно што је овај најбоље примао. Холбрукове претње, директне и застрашујуће реалне, увек су подразумевале могућност уступка. А то је Милошевић највише волео. Поред тога, Амерички дипломата је на Милошевића остављао утисак једног туђинца који уважава његову личност и политику. Зато је прихватао Холбрукове понуде. Да му је неко други а не Холбрук предлагао исто то, Милошевић би зацело реаговао одречно.

Срела су се, уствари, два човека који су у међусобном односу, ма колико им интереси били супротни, препознали нешто заједничко. Холбрук је помогао Милошевићу да игра запажену улогу у свету, а Милошевић је помогао Холбруку да постане звезда у Вашингтону.

\* \* \*

Слободан Милошевић је доживео Дејтонски споразум као своју историјску прекретницу. Био је сигуран да је завршио велики посао. Мир је закључен, интереси Срба су формално заштићени, изглађен је неспоразум са светом, стигле су паре. Сам је себи изгледао непобедив. Уз то, веровао је да је добио одобрење да у Србији ради што му је воља и да му се ниједна од великих сила више неће мешати у унутрашња питања.

Недуго после Дејтона, међутим, ситуација на Косову и Метохији драматично се погоршавала. Показало се да Милошевићева гвоздена рука над Албанцима није била у стању да спречи избијање кризе. Очито помогнута споља, настала је једна опасна терористичка организација под називом Ослободилачка војска Косова. Њена прва оружана акција против српске полиције изведена је 1996. Од тог тренутка, сукоби на Косову су се убрзано разбуктавали прерастајући у прави локални рат.

До 1998. стрпљење Београда је стигло до измака. Милошевић је коначно донео одлуку да покрене свеобухватну војну и полицијску операцију са задатком да искорени ОВК не обазирјући се на цивилне жртве.

И поново је сам себе увукао у оружани сукоб с несагледивим исходом. Уместо брзе и ефикасне акције, борба против албанских побуњеника прерасла је у дуготрајни обрачун у којем су Милошевићеве трупе газиле све пред собом. Примењен је истоветан образац као што је то раније чињено у Хрватској и Босни и Херцеговини.

Иностранци медији су једва дочекали ново Милошевићево насиље над недужним становништвом. Смењивале су се ужасни призори спаљених насеља и уплашених дечијих и старачких лица без крова над главом. Свет је гледао

даноноћну паљбу, пожаре и прогоне. Милошевић је још једном оптужен за зверства над мирним грађанима и за етничко чишћење.

Крајем те 1998. на сцену се враћа Ричард Холбрук. Кад је тешко - нема никог другог да уразуми помахниталог Милошевића. Да би оставио убедљивији утисак на демона Србије и његове доглавнике, Холбрук је са собом довео главнокомандујућег НАТО-а и неколико највиших америчких официра. Преговори су вођени у Београду у врло напетој атмосфери и иза строго затворених врата. Овог пута се Американац није шалио. Претио је бомбардовањем Србије уколико Милошевић не прихвати његов мировни пакет. А тај пакет је садржао следеће: тренутан прекид ратних дејстава, хитну конференцију о Косову и Метохији и долазак једне тзв. верификационе мисије у Приштину. Немајући куд, Милошевић је прихватио Холбруков план. Било је то октобра 1998.

После неколико дана међународна мисија је допутовала предвођена једним врло искусним америчким дипломатом. Амбасадор Вилијем Вокер је био на заласку каријере после тридесет осам година непрекидне службе у Стејт департменту. Верификациона мисија деловала је под окриљем Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). Бројала је 1500 иностраних верификатора и исто толико локалних службеника.

Један догађај преломио је светско мњење о стању на Косову и Метохији. На дан 15. јануара 1999. објављено је да су јаке српске снаге безбедности упале у село Рачак и хладнокрвно пострељале четрдесет пет албанских цивила. Ову вест је сутрадан потврдио сам Вилијем Вокер. Милошевићева гласила су тврдила супротно: убијени су припадали наоружаним терористима и настрадали су на ватреној линији, све остало је измишљено и намештено.



Стоје две чињенице. То село је уистину било легло албанских екстремиста још од Другог светског рата. Стручни налаз међународне комисије за утврђивање истине о Рачку никад није обелодањен.

Како било, овај случај је послужио да се расположење међународне јавности потпуно окрене на страну косовских Албанаца.

\* \* \*

По узору на Дејтон, конференција о Косову и Метохији уприличена је у замку Рамбује, недалеко од Париза<sup>15</sup>. И овде су се преговори водили одвојено с две делегације, Београда и Приштине. Кључна разлика огледала се у томе што су два главна играча из Дејтона, овог пута остали у сенци. Милошевић је одредио Милана Милутиновића за шефа српске делегације, а улогу Холбрука преузео је његов дугогодишњи помоћник Кристофер Хил.

Прве вести из француског дворца најављивале су могућ споразум. Срочен је један текст документа који су обе стране начелно одобриле. Остало је да се представници Београда, Приштине и међународне заједнице састану две недеље доцније у Паризу и ставе потписе на документ.

У том међувремену Хил је дошао у Београд. Ђинђић, Човић и Милан Ст. Протић<sup>16</sup> су позвани да се виде с њим у америчкој амбасади у улици Милоша Великог. Нису имали појма о чему ће се разговарати, али су брзо сазнали. Апсолутно уверен да је све утаначено и да је Милошевић готов да прихвати споразум, Кристофер Хил је тражио да српска опозиција подржи Милошевића у овој ствари. Протић га је опоменуо да не дели његову поузданост у Милошевићеву позитивну одлуку. Упозорио га је, у најбољој намери, да није препоручљиво што гаји толики оптимизам и да би добро било да буде мало

---

<sup>15</sup> Конференција у Рамбујеу одржана је од 6. до 23. фебруара 1999.

<sup>16</sup> Милан Ст. Протић је писац ових редова.

опрезнији. Закључио је да, што се њега тиче, не долази у обзир подршка Милошевићу ни по ком питању, па ни овом. Ђинђић и Човић су били нешто погодбенији. Хил је остао при свом ставу.

Тад је Милошевић повукао погибелан потез по себе. Променио је мишљење и одбио и преговоре и понуђени документ.

Поставља се питање шта га је навело на такав поступак.

Прво, он је изгубио поверење у Американце. Сматрао је да су га изиграли у Дејтону и да је криза на Косову њихово дело.

Друго, уплашио се једног члана споразума који је предвиђао размештај војника НАТО-а на целој територији Србије.

Треће, вероватно је рачунао с тим да је понуда из Рамбујеа претпоследња, а не последња. Лако може бити да је чекао још једну прилику. Те следеће прилике, међутим, није било.

Сад је јасно да је разлика између Милошевића 1995. и Милошевића 1999. била огромна. То су била два потпуно различита човека. У Дејтону је наступао рационално и промишљено, тачно препознајући свој интерес и границе компромиса. За време Рамбујеа је већ био изгубљен. Није више био кадар да распозна реалност и процени своје могућности. Још мање да пронађе излаз.

А излаз му је све време био испред носа.

Пристанком на споразум из Рамбујеа, Милошевић је стицао златну гаранцију за своју неограничену власт у Србији. Тиме би постао незаобилазан чинилац мира и стабилности на Балкану. На једној страни био је јемац Дејтонског мира, на другој потписник споразума из Рамбујеа. Косово и Метохија би формално остало у саставу Србије, а снаге НАТО-а би биле његова лична гарда, много више него опасност по његову власт. Избегао би даља војна

и политичка искушења и био заштићен од дугачке руке правде тужилаштва Хашког трибунала. Под плаштом САД, његов статус самодршца у Србији био би заиста неприкосновен.

Параноичан и ошамућен, под болесним утицајем своје жене, Слободан Милошевић је изабрао пут без повратка.

Срећом, управо је то омогућило Србији да се заувек ослободи и њега и његове погубне политике.

\* \* \*

Вилијем Вокер и његова верификациона мисија проглашени су за недобродошле у Србији. Присиљени су да напусте Косово и Метохију, што су истог часа и учинили.<sup>17</sup>

САД и остале чланице НАТО запретице су Србији бомбардовањем. Холбрук је долетео у Београд да у последњем моменту покуша немогуће и убеди Милошевића да попусти и прихвати Рамбује. Али, његов магични утицај више није деловао на Милошевића као некад.

Авијација Северноатлантског савеза напало је Србију 24. марта 1999. Бесомучно бомбардовање напаћене земље трајало је пуних седамдесет осам дана, а да демон Србије није попуштао. Гинули су невини људи, рушене зграде, мостови и друмови. Београд је бомбардован пети пут у мање од стотину година<sup>18</sup>.

Најзад је Милошевић капитулирао. Услови су били ригорозни: повлачење свих војних, полицијских и цивилних власти с Косова и Метохије, улазак оружане силе НАТО-а у јужну српску покрајину и успостављање администрације Уједињених нација.

---

<sup>17</sup> Верификациона мисија напустила је Србију 20. марта 1999.

<sup>18</sup> 1914, 1915, 1941, 1944, 1999.

Преко две стотине хиљада Срба напустило је вековну постојбину.

Косово и Метохија је престало да буде српско.

\* \* \*

После петнаест година Милошевићев поход завршавао се тоталним српским поразом. Срба више није било ни у Хрватској, ни на Косову. Србија се нашла опасана страним војскама на свим својим границама. Држава је доведена у сукоб са свим суседима. Најсрамније од свега, Србија и њен народ оптужени су за страшне злочине против човечности.

А гробар српства, упркос свем злу које је нанео и нама и другима, и даље је мирно столовао у свом двору на Дедињу.

Али не за дуго.

#### 4.

Одад су се Срби помирили с победом комунизма, гајили су наду да ће се родити један комуниста довољно храбар да стане у одбрану српства. И сваки пут су се разочарали.

Слободан Милошевић се појавио као последњи у низу тих лажних српских пророка. И Срби су му поверовали.

Готово преко ноћи изграђен је мит о Милошевићу. За оно за шта је Броз у било потребно неколико деценија, Милошевић је успео за неколико година.

Његов лик је преплавио Србију. Најзад је стигао спасилац који ће подићи посрнули народ и повести га у светлу будућност.

Ништа од тога се није догодило случајно. Уз помоћ својих саветодаваца, Милошевић је смишљено будио у Србима она осећања вредности и достојанства која су дуго била потиснута и закопана.

Раст Слободана Милошевића достигао је највишу тачку на Видовдан 1989, на прослави шест стотина година од Косовске битке. Била је то прва велика представа српског комунизма. На дан најдубље српске жалости, на дан кад нам је изгинуло премство и почела да нестаје средњовековна држава, Милошевић је приредио светковину у сопствену част. На Гази Местану се искупило безмало милион људи да кличе новом господару Србије. А он, окружен српским црквеним оцима, својом комунистичком сабраћом и представницима наше свеколике интелигенције, шепурио се на грдној бини без иједног српског националног знамења. Вијориле су се заставе с црвеном петокраком, махало се Милошевићевим сликама, певале су се партизанске песме. Свирана је, наравно, химна "Хеј Словени". Потом је извикани владар одржао себи својствен говор: сув, идеолошки, празнослован. И данас одјекују тупе речи Милошевићевог обраћања васцелом српском народу: "Другарице и другови".

Уместо молитве и парастоса косовским јунацима, како је давно обележено пет стотина година од Косова, сад су се Срби веселили и наздрављали. Видовдан је преокренут у своју супротност. Милошевић и његова политика издигнути су до висина апсолутног мерила српства.

У један мах су згажене и поништене српске светиње и српска историја. У ковитлацу омаме, руља је заборавила и оно мало што је знала о себи и својој прошлости. А онај који је стајао горе и палио смртоносне ватре, уживао је у свом сладострашћу: "Народ је уз мене".

Тог дана су се Срби запутили правцем у пакао. Само пакао су могли и да очекују.

\* \* \*

Милошевић се ослањао на четири главне полуге власти: на своју партијску организацију, на медије под својом контролом, на монопол физичке силе под својом командом и на финансијску моћ којом је располагао.

Преузимајући Савез комуниста, он је загосподарио целокупном мрежом партијских огранака, свом њеном имовином и утицајем који је партија имала у свим државним и друштвеним областима. Аутократски карактер комунистичке партије и поданички менталитет чланства у многоме је олакшао Милошевићево контролисање читавог партијског апарата. Та разграната организација која је суверено држала власт у Србији током последњих пола века, омогућила је да њен председник постане најмоћнији човек у земљи. Тако је било под Титом, тако је било и под Милошевићем.

Комунистички васпитаник, Слободан Милошевић је одлично познавао структуру партије и њене унутрашње законитости. Бирајући искључиво послушнике и слепо одане слуге, он је с лакоћом завладао Савезом комуниста.

Комунисти су одувек волели чврсту руку. У самој сржи њиховог схватања живота и политике било је усађено беспоговорно идолопоклонство. С појавом Милошевића, српски комунисти су добили управо онаквог предводника каквог су прижељкивали. То је разлог зашто је Милошевић тако брзо успео да се наметне партији и уклони све такмаце истовремено.

Он је државу узимао за слушкињу партије. Државна власт је проистецала из партијске и никако друкчије. Упорни непријатељ демократских слобода и вишестраначја, Милошевић је све време своје владавине остајао на месту председника партије, а његова партија је надзирала кључне механизме власти.

Социјалистичка партија, попут свог претходника Савеза комуниста, није била обична политичка странка. Много више од тога, она је оличавала само

политичко устројство, т.ј. голу власт. Нигде и ништа није могло да се догоди или одлучи ван партијског круга у којем је Милошевић имао средишњи положај. Партија се увукла у сваку пору народног живота и по дубини и по ширини, не остављајући нимало простора за слободан дух.

Милошевић је целог живота био војник партије. Како се пео степеницама моћи, тако је мењао партијске чинове, да би на крају стигао до врховног заповедника. Он је сав био предат партији. Политичке циљеве, али и све друге своје намере, спроводио је најпре преко партијске хијерархије. Раније је слушао и спороводио директиве виших партијских органа. Сад, у својству партијског врховника, тражио је од других исти степен партијске дисциплине.

Био је познат по томе што се одрицао најближих сарадника без оклевања. По неписаном правилу комунизма, људи су променљиви, једино је партија вечита. Охол и немилосрдан у обрачуну с неистомишљеницима, одмах је брисао њихове пређашње заслуге и личне односе с њима. Људе је уклањао бездушно и грубо, како су то радили његови идеолошки учитељи. У последњој фази своје владавине није презао ни од физичке ликвидације потенцијалних ривала. Осим по изузетку, био је свирепији према бившим партијским друговима, него према политичким противницима.

И државу и партију је сматрао својим приватним власништвом. Диктатор у крви, он није имао искрене наклоности за народ. Насупрот томе, он је грађане видео као своје поданике чија је улога да обистине његове умишљене планове. Ако се ко дрзне да му се успротиви, чекала га је драконска казна. Једнако је био нетрпељив у односу на побуњене Србе, као и на своје супарнике међу другим народима. Ником ништа није опраштао. Није смела да постоји истина ван његове истине. У себи је видео једног безгрешног човека који ради најбоље

могуће, а они који то не примећују или су зли или су заведени. И с једнима и с другима разрачунавао се силом.

Слободан Милошевић је припадао оној врст комунистичких вођа које обично називају болшевицима. Код њега је свака жеља за расправом или разменом гледишта била израз партијске или људске слабости. И прва и последња реч морале су бити његове.

Нарочиту причу чини настанак политичке странке Милошевићеве жене Мирјане Марковић. Године 1995. створена је Југословенска левица (ЈУЛ) чији је програм био нескривено комунистички и југословенски. То, ипак, није био први покушај да се комунистичкој партији удахне нови живот. Године 1990, уз помоћ генерала ЈНА, формиран је Савез комуниста - покрет за Југославију (СК-ПЈ) у којем је такође Мирјана Марковић играла водећу улогу. Постојање ове партије престало је с коначним распадом СФРЈ.

Оно што ником није дозвољавао, Милошевић је дозвољавао својој супрузи. Образовањем ЈУЛ-а нарушен је монопол власти Социјалистичке партије Србије. Југословенска левица је убрзо усисала читаве делове владајуће странке, постепено преузимајући кључни политички, безбедносни и финансијски утицај у Србији.

Како је време протицало, ЈУЛ и Милошевићева жена стицали су ореол најопасније снаге у држави. Милошевић који ни с ким није делио власт, пристао је да поред себе на трон постави своју брачну другарицу.

Природно је, отуд, што је расло незадовољство међу социјалистима. Морали су да трпе једног паразита који је отимао све благодети власти, а њима је остао тежак посао да се власт очува на сваки начин.



Удовољавајући својој супрузи, Милошевић је несвесно поткопао монолитно партијско јединство. Уместо једне главе, аждаја Милошевићеве власти добила је две. Не зна се која је од њих била изобличенија и ружнија.

Други ослонац Слободана Милошевића били су медији. У традицији некадашњег Агитпроп-а, он је успоставио пуну контролу над јавним информисањем у Србији. Највише се био окомио на најраширенија гласила. У средишту Милошевићевог притиска на медије били су државна телевизија (РТС) и новина "Политика". У ове две установе, Милошевић је успоставио тоталну дисциплину претварајући их у сервис своје партије. И у другим листовима и телевизијама имао је доминантан уплив, али су РТС и "Политика" све време биле његове ударне песнице. Обе ове институције претворене су у својеврсне лабораторије за испирање мозга нацији, за тровање духовне климе у Србији, за хушкање на рат, за етничку нетрпељивост, за антизападну пропаганду, за производњу лажи о политичким противницима и, наравно, за уздизање мита о Милошевићу и његовој партији.

У својој стогодишњој историји "Политика" никад није пала ниже него у Милошевићево доба. Велико је питање да ли ће се икад од тог пада сасвим опоравити. Радио-телевизија никад није ни била симбол слободног новинарства. Пре ће бити да је од свог оснивања мање-више служила као званични гласноговорник власти. Зато њено посртање под Милошевићем и није деловало тако страшно као Политикино.

Хиљаде новинара и службеника државних медија добило је отказе или је на друге начине најурено из редакција зато што нису хтели да учествују у Милошевићевом лудилу. Остали су само најверније слуге комунистичког владара Србије.

Неспорно је једно. Милошевић је погазио једну од најсветијих демократских слобода - слободу штампе. А без ње, како су нас учили очеви демократије, не може бити ни једне друге слободе.

Трећи камен темељац Милошевићевог режима биле су војска и полиција. Огољена сила представљала је његово поуздано средство у решавању свих спорова, и унутрашњих и спољашњих. И опет следећи узоре комунизма у чијој основи лежи оправдање насиља над супарницима, Милошевић је био лак на оружју.

Али, њему су редовна војска и полиција биле мало. Трома организација армије и њена пословична спорост увериле су Милошевића да се на војску не сме потпуно ослонити. Ни полиција, мада знатно оснажена током његовог доба, није могла да испуни све његове захтеве. Зато је приступио формирању специјалних паравојних јединица. Састављене од овејаних злочинаца и робијаша и стављене под команду Службе државне безбедности, оне су употребљаване за прљаве акције током ратова, али и за борбу против опозиције у Србији. Припадници ових јединица, којима ниједно зверство није било туђе, ангажовани су за заузимање насељених места и за ентичко чишћење. За највећи број злодела према цивилном становништву одговорне су управо ове јединице.

Пљачкаши и убице под Милошевићевим скутом користили су свој положај за бављење организованим криминалом. Под режимом Слободана Милошевића они су изградили веома моћне криминалне кланове који су убирали милионске приходе од трговине наркотицима, отмица имућних људи, рекетирања, крађе аутомобила и осталих тешких кривичних дела. На све то, паравојне формације представљале су Милошевићеву личну гарду.

Режим Слободана Милошевића не би био толико силан да није почивао на чврстој финансијској основи. Различитим закулисним злоупотребама, он је успевао да осигура огромна новчана средства за своје зликовачке подухвате.

У томе, уистину, није имао ни граница, ни премца. Упад у платни промет СФРЈ у самом почетку, потом тзв. зајам за препород Србије, па онда смишљено изазивање хиперинфлације, пребацивање астрономских сума девиза из домаћих банака на приватне рачуне у иностранству, противзаконито коришћење средстава убраних од царина, зарада од екстрапрофита стеченог на порезу од акцизних роба за време санкција, пирамидалне банкарске преваре Дафимент и Југоскандик, итд. Ово су били само неки од начина како су Милошевић и његова власт систематски пљачкали народ и државу.

Заједно с Милошевићем израсла је и једна класа нових богаташа, чије је имовина створена захваљујући спрези с владајућом партијом. Њихова обавеза се састојала у томе да знатан део својих прихода предају за финасирање елите српских властодржаца и њихових нечистих работа.

Све те многоструке новчане махинације ишле су на рачун обичних грађана Србије. Они су, уствари, из свог сиромашног цепа плаћали сулуде авантуре свог председника. Зарад својих умоболних амбиција, Милошевић је обогалио читаву нацију и упропастио добар део националне привреде.

Није предмет ове расправе да се подробније бави финасијским и економским малверзацијама Милошевићевог поретка. Овде је једино битно то што је и у том погледу Милошевић и државу и народ завио у црно, а за себе и своје најближе саучеснике присвојио велико богатство.

\* \* \*

Склоп личности Слободана Милошевића био је такав да ником није дозвољавао да му се приближи. Он није имао блиских пријатеља ни у политици, ни ван ње. Патолошки везаном за своју жену, у њему се тешко препознавала било која особина живог створа. Безосећајан у сваком погледу, он је и према сарадницима и према поданицима гајио један однос равнодушности.

Милошевић је био од оних рђавих људи које ни најмање не погађа несрећа других. Убеђен да његови виши интереси дају оправдање свакојаким народном јаду, Милошевић није показивао ни ону извештачену самилост која се подразумева у трагичним ситуацијама. Осим према својој најближој породици, он је био туп и незаинтересован за страхоту око себе.

Слободан Милошевић је поседовао два изазита својства која су га сврставала у ред пунокрвних комунистичких диктатора. Прво, он је сасвим поистоветио идеологију и нацију т.ј. нацију подредио идеологији. И друго, он је себе видео као једну историјску личност с мисијом, а та мисија је била очување идеје чији је верник био целог живота.

Као и сваки мали тиранин, Милошевић је прецењивао свој значај у међународним размерама. Он је искрено веровао да ће његова политика покренути нов талас побуне преосталог комунистичког света против западног империјализма. Он се није мирио с чињеницом да је Совјетски Савез мртав и да никад неће оживети. Зато се узалудно надао обнови највеће комунистичке империје. У међувремену, тумарао је удаљеним беспућима у потрази за савезницима који и даље сањају снове о обнови уједињеног комунистичког света. Није било срећнијег од њега кад је НАТО грешком бомбардовао кинеску амбасаду у Београду. Више од ичега другог било му је стало да се Сједињене Државе и Кина разиђу и сукобе на питању Србије. За њега би то био доказ

исправности његове политике и његовог међународног престижа. У том случају, он би био жишка која је упалила планетарни пожар зараћених блокова, од којих је један трули капиталистички запад, а други заједница комунистичких режима. На срећу, његова уобразиља је била миљама далеко од стварног стања ствари. У време рушења кинеске амбасаде у Београду, премијер НР Кине био је у вишедневној посети САД, тако да је непријатна епизода брзо изглађена.

Милошевић је платио данак још једној својој нереалној процени. У једном тренутку помислио је да може да искористи одређене политичке разлике између Америке и Европе. Он није схватио да западне силе никад нису имале толико друкчије погледе на европски југоисток да би то изазвало било какав раздор међу њима. Супротно од тога, Балкан је у новијој историји увек био тачка сагласности великих сила, без обзира на жестину хладног рата. Тако је било, тако је и остало. Једна преиспољња незналица, каква је уствари Милошевић био, није ни могао да разуме о чему се заправо радило.

Србија је за Милошевића није представљала ништа више од пуког таоца његових политичких замисли. У његовом вредносном систему, национална достигнућа, заслужне личности, народна прегнућа, поуке прошлости, морална начела, једноставно нису постојали. Све је то за Милошевића било страно и превазиђено. Добробит народа и државе није била вредност по себи. Напротив. Срби су, по Милошевићу, били предодређени да бију иделошку битку за одбрану светског комунизма. Њихово страдање је имало дубљег смисла, само ако од њих буде зависила судбина људске заједнице уопште.

Неверни и богохулни Милошевић није патио од хришћанских предрасуда. За њега је било дозвољено све што је водило успеху и победи.

Такав његов карактер, зачудо, није био сметња неким достојанственицима Српске православне цркве да га безрезервно подрже и уздигну до божанства.

Сваки његов став се сматрао за сушту истину догод га велики вођа не би сам променио. После промене мишљења, применио би се исти принцип. Нов став би опет добио статус апсолутне истине. И по овој особини наликовао је својим комунистичким узорима. Тврдоглав и задрт, Милошевић је одбацивао свако гледиште различито од свог. Једино је он уживао право да увек буде у праву.

Милошевић није био обдарен оним смртоносним инстинктом који је од Стаљина учинио највећег диктатора двадесетог века. Он није поседовао ни ону политичку превртљивост која је Тита одржала на власти до смрти. Милошевић је пре био један једносмеран аутократа, који није имао одважности за прави деспотизам, али ни талента за политичку манипулацију. Упрошћеног ума, он је за све године своје владавине, срљао из једног пораза у други.

Слободан Милошевић је усвојио комунистички поглед на свет још у раној младости. У његовом доживљају стварности није постојало ништа друго. Он просто није био у стању да појми свој живот у било којој другој реалности осим у комунистичкој. Зато његова политика није била прост израз одређених планова и намера. За њега је то било питање опстанка и то животног опстанка.

Милошевићева психа је, несумњиво, била оптерећена тегобним породичним наслеђем. Оба његова родитеља дигли су руку на себе. Психијатри врло ретко наилазе на примере обостраног самоубиства. У којој мери су те болне чињенице оставиле трага на Милошевићеву душевну равнотежу није тачно утврђено. Било је различитих претпоставки и нагађања, али ништа се о

томе поуздано не зна. Ипак, неки стручњаци на гласу тврдили су да је тај самоубилачки нагон, који је свакако носио, пренео на целокупан народ.

Али, никако се не сме доносити погрешан суд о Милошевићу. Све што је чинио, чинио је својом слободном вољом, веома свестан последица својих поступака. Милошевић сигурно није био један опседнути лудак, него један себични властодржац. Радио је из најдубљег идеолошког убеђења. Наносио је зло зато што је хтео, а не зато што је морао. У томе нема спора.

Милошевићев отпор према стварности показао се најбоље у два случаја. Први пут 1996-97. кад је осамдесет осам дана није желео да призна резултате локалних избора и победу демократске опозиције, иако је све време било јасно да ће на крају морати да попусти. Други пут у пролеће 1999. кад је пустио да Србија буде бомбардована седамдесет осам дана пре него што је прихватио неповољније услове примирја него што су му нуђени на почетку.

## 5.

Ни у хашком затвору Слободан Милошевић се није променио. Ни опаметио.

Своју одбрану је схватио као још једну битку против целог света. Уобразио је да његово суђење привлачи сву пажњу међународне јавности, као што је то било док је био на власти у Србији. Он ни данас не може да се помири с чињеничним стањем. У часу у ком је испоручен у руке хашком тужилаштву, престало је свако занимање великог света за њега. Његова срамотна прича завршена је за вијек и вјеков.

Само још над Србијом лебди његов злослутни дух.